

JEESSUSE KRISTUSE SÜNDIMINE NEITSI MAARJAST

Arne Hiob

Jeesuse Kristuse neitsistsündi ei peeta viimase sajandi protestantlikus teoloogias valdavalt enam ajalooliseks. Selle põhjuseks pole aga niivõrd ratsionalistlik dogma, et nii mõistusevastast imet ei saa olla (reaalsuses võib esineda veelgi mõistatuslikumaid nähtusi), vaid pigem selle üksikelementide poolest üsna vastuolulise pärimuse sarnasus analoogsete legendidega teisteski religioonides ning tõdemus, et Uues Testamendis (UT-s) mainitakse Maarja rasestumist Pühast Vaimust ainult Mt 1:18jj ja Lk 1:34j; mitte kusagil mujal UT-s ei kõnelda Jeesuse sündimisest neitsi Maarjast – ei evangeeliumides, kirjades ega nendes tsiteeritud varakristlikes pärimustes.

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on Jeesuse neitsistsünni kohta esitatud poolt- ja vastuargumente esmakordselt käsitleda eestikeelses akadeemilises kirjanduses. Ehkki vastuargumente peetakse Uue Testamendi teaduses võrreldamatult veenvamaks, on seoses esmakordse süsteemse esitusega püütud anda lugejate informeerimiseks võrdne sõna mõlemale poolele ning hoida teatavat tasakaalu nende vahel.

1. NEITSISTSÜND VÄLJASPOOL MT JA LK EELLUGUSID?

On muidugi rohkem kohti UT-s (peale nimetatud Mt 1:18jj ja Lk 1:34j), mille puhul on oletatud viidet neitsistsünnile. Tähtsamad nendest on järgmised.

a) Mk 6:3 nimetatakse Jeesust kaasmaalaste poolt Maarja, mitte Joosepi pojaks. On arvatud, et see viitab Jeesuse isa tundmatusele, sest isegi kui oletada, et Joosep oli juba surnud, nimetati inimest (nagu tänapäevalgi) ka pärast isa surma isa nime järgi.¹ See väide esineb „poleemilises seoses”² ja poleemiliselt nimetatakse Jeesust Maarja pojaks ka hilisemas juudi kirjanduses, et osutada tema illegitiimssele sündimisele.

Tegelikult ei pruugi siin olla viidet isa tundmatusele (rääkimata neitsistsünnist), sest väljendit „Maarja poeg” ei rõhutata, mida poleemika puhul pidanuks juhtuma. Poleemika saab alguse Jeesuse käitumisest, mitte päritolust, ja kui teda rahvahulga poolt juhtumisi kõigile tuntud ema järgi mainitakse, siis see, nagu ütleb Hans Freiherr von Campenhausen, „pole mingi suguvõsaregister”³. Ehkki jääb lahtiseks, kas Jeesuse isa tunti või peeti teda sohilapseks, ometi ei viita Mk Jeesuse üleloomulikule sündimisele neitsist, mistõttu „väide, et ta olevat seda siiski tundnud ning vaikselt sellega arvestanud, ei ole muud kui jäme *petitio principii*”⁴, s.t oma eelarvamusliku printsiibi läbisurumine.

b) Gl 4:4 kasutab Paulus Jeesuse kohta väljendit „sündinud naisest”, nimetamata isa, milles on nähtud viidet neitsistsünnile.

Siiski on see tavaline juudi väljend, mis toonitab inimese nõrkust ja viletsust (Ii 14:1). Üheltpoolt on küll „naisest sündima”

¹ Ethelbert **Stauffer**, *Jesus. Gestalt und Geschichte* (Bern: A. Francke Verlag, 1957), 23j.

² Hugo **Staudinger**, *Die historische Glaubwürdigkeit der Evangelien*. Siebte, neu bearbeitete Auflage (Wuppertal; Zürich: R. Brockhaus Verlag, 1988), 59.

³ Hans Freiherr von **Campenhausen**, *Die Jungfrauengeburt in der Theologie der alten Kirche* (Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1962), 9.

⁴ *Ibid.*, 10.

ja „patune olema” Vanas Testamendis (VT) samatähenduslikud (Ii 14:4; 15:14; 25:4; Ps 51:7), mistõttu võiks küsida: „Kas ei peaks Õndsusetooja sündimisega teisiti olema kui teiste inimeste omaga?”⁵. Teisalt ei tähenda neitsistsünniga mittearvestamine, et Jeesus ei oleks Pauluse järgi sündinud teist moodi kui „tavalised” inimesed. Ka Paulus vastandab loomuliku ja üleloomuliku sündimise: Iismael on sündinud „liha järgi”, Iisak aga „vaimu järgi” (Gl 4:29). Kaks salmi varem (4:27) paistab Paulus ka Iisaki sünnitamise juurest Aabrahami osa koguni välistavat, sest ta räägib üksildasest sünnitajast.

Kuid seda ei tule arvatavasti siiski nii mõista, nagu järgiks Paulus Gl 4:22–30 Aabrahami naiste võrdlemisel Philonit, kes käsitleb spirituaalsel ja allegoorilisel viisil VT patriarhide naisigi sünnitavat neitsitena⁶. Sest Rm 4:18–21 käsitleb Paulus Iisakit Aabrahami pojana ja Gl 4:27 seob ta tsitaadi Js 54:1 („Hõiska, sigimatu, kes sa pole sünnitanud”) Jeruusalemmaga, mitte Saaraga. Pealegi ei esine Paulusel vastandus „vaimu järgi” ja „liha järgi” füüsilise ja spirituaalse vastuoluna, mistõttu ka „vaimust” sündimine ei välista mehe osa.⁷ Et Paulus nimetab kõiki kristlasi Jumala poegadeks, eeldamata neitsistsündi (Rm 8:14,19; Gl 3:26), siis „Vaimu põhjustatud Jeesuse sünnitamise all võidi mõista ka Vaimu kaastoimet tema sünnitamise juures Joosepi kaudu, kuivõrd Maarja laps ei ole tavaline inimene, vaid just Jumala Poeg”⁸.

c) Ka Jh eeldab, et Jeesus on Joosepi poeg (1:45; 6:42) ja juutide ebamäärastest viidetest, et „meie ei ole sündinud liiderdamisest”, Jeesus aga olevat samaarlane (8:41,48), on liiga vähe, et neid tõlgendada arvamuseks Jeesuse kui sohilapse kohta.

⁵ Rainer **Riesner**, „Präexistenz und Jungfrauengeburt,” *Theologische Beiträge* (Brockhaus, 1981), 182.

⁶ *Cherubim* 40–52 (eriti 45–47); vt Hans **Klein**, *Das Lukasevangelium*. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament. Band I/3 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006), 99.

⁷ Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 14.

⁸ Walter **Radl**, *Der Ursprung Jesu*. Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zu Lukas 1–2 (Freiburg; Basel; Wien; Barcelona; Rom; New York: Herder, 1996), 366.

Kaana pulma loos (Jh 2:3–5) paistab Maarja teadvat oma poja erilisusest⁹ ning seepärast võib Jh autori suhtes olla õige, et kui Maarja seal „arvestab Jeesuse imeväega, siis eeldab ta seejuures endastmõistetavana, et ema algusest peale teab poja saladust”¹⁰. Et see saladus oleks aga neitsistsünd, nagu arvab Ethelbert Stauffer, seda ei saa sellest kohast ühemõtteliselt järeldada.

Jh 1:13 ütleb kõigi usklike kohta, et nad on Jumala ja mitte inimese sünnitatud – ütlemata seda Jeesuse kohta. Leidub käsikirju ja kirikuisade tsitaate, kus see väljend esineb ainsuses, pidades silmas Jeesust.¹¹ Kuid sellal kui neitsistsünniteoloogia juba läbi löi, on raske kujutleda, kuidas ainsusest sai mitmus. Pigem võiks Jh 1:13j alusel väita, et meil tuleb ka „usklikes, hoolimata nende loomupärasest sigitatud ja sünnitatud olemisest maise isa ja ema kaudu, siiski näha puhtaid *Jumala lapsi, neitsist sündinuid*, nagu ka Jumala ainu-sündinud Poeg, kelle isaks oli siiski Joosep”.¹²

d) Samas tuleb mõnda, et ka otsest vastuväidet neitsistsünni traditsioonile on UT-st raske välja lugeda. Autorid asetavad meile vastuolulistena tunduvaid teateid üksteise kõrvale, nägemata nendes mingit vastuolu.¹³

Kohas, kus Jeesuse ema ja perekond peavad teda hulluks (Mk 3:20j; 31jj), ei paista Maarja midagi teadvat Jeesuse jumalikust ülesandest (vrd Jh 2:1jj), mis ei oleks mõeldav neitsistsünni korral. Sama kehtib vanemate kohkumise puhul 12-aastase Jeesuse kadumise tõttu Jeruusalemmas (Lk 2:48–50): Lk ei näe siin vastuolu neitsistsünniga ega edaspidi Maarjale antud töotustega, ehkki ta teatab, et „Maarja jättis kõik need lood meelde, mõtiskledes nende üle oma südames” (Lk 2:19).

Lk kõneleb neitsistsünnist ainult „Maarja kuulutamise” perioobis (1:26–38), seevastu „jõuluevangeeliumis” (2:1–20) ja edasi

⁹ Walter **Künne**th, *Fundamente des Glaubens*. Biblische Lehre im Horizont des Zeitgeistes (Wuppertal: Theologischer Verlag Rolf Brockhaus, 1977), 118.

¹⁰ Stauffer, *Jesus*, 22.

¹¹ Riesner, „Präexistenz und Jungfrauengeburt”, 183j.

¹² Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 12.

¹³ Heinz **Schürmann**, *Das Lukasevangelium*. Erster Teil. Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament (Freiburg; Basel; Wien: Herder, 1969), 61.

esinevad Joosep ja Maarja mõlemad Jeesuse vanematena (2:27, 41jj). Joosepit nimetatakse isegi Jeesuse isaks (2:33,48). Seda kõike peab autor täiesti ühendatavaks kuulutusega neitsistsünnist 1:34j – ta ei näe siin ei põhimõttelist vastuolu ega soovi ka teoloogiliselt traditsioone kohendada. Ka väljaspool eellugusid Lk 4:22 (ka Mt 13:55) kehtis Jeesus Naatsareti elanikele Joosepi pojana, ilma et autor näeks selles vastuolu teatega neitsistsünnist.

Samuti võib „kindlaks pidada seda, et Pauluse juures ei leia me ühtki väljendit, mis Jeesuse neitsistsünni traditsioonile vastu räägiks või selle välistaks”.¹⁴ Kui Gl 4:4 öeldakse, et ta on sündinud naisest, siis „naine” on siin üldmõiste (vrd Mt 11:11 = Lk 7:28), mis võib tähistada niihästi abiellunud kui ka vallalist naist ning seega see sõna „ei tähenda selles seoses vastuolu *neitsiga*”¹⁵. Võib veelgi kaugemale minna ja väita, et „neitsistsünni puudumist Pauluse kirjades tuleb mõista kontekstis sellega, et tema juures puudub igasugune viide Jeesuse maisele eluteele”.¹⁶

e) Võib aga olla ka skeptilisem ja kinnitada, et „kui näiteks Gl 4:4 toonitatakse Jeesuse loomulikku sündi ja Jh 1:13 usklike üleloomulikku sündi ning kui see iga kord toimub ometigi ilma arusaadava viiteta Jeesuse Vaimust põhjustatud saamisele, siis välistab see selle tundmise nende autorite juures”. Selle alusel otsustades on neitsistsünni pärimus „ikkagi nii noor, et Paulus ja Markus seda veel ei tunne”.¹⁷ Õigus on muidugi ka see, et „Jumala ilmutuse tõde ei põhine kvantiteediküsimusel, mille puhul oleks otsustav tekstikohade hulk. Ka ajalisel hilisem traditsioon pole ajalooliselt nähtuna veel tõend selle väljenduste küsitavuse kohta”.¹⁸ Kuid eeldus, et peale Mt ja Lk tuntavat ka mujal UT-s neitsistsündi, seda mingilgi viisil tematiseerimata, on hüpotees, mida ei saa tõestada.

¹⁴ Riesner, „Präexistenz und Jungfrauengeburt”, 183.

¹⁵ Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 13.

¹⁶ Joshua R. Porter, *Jesus und seine Zeit*. Leben, Lehre und Deutung des Mannes, den man Christus nennt (Stuttgart: Kreuz Verlag, 1999), 69.

¹⁷ Radl, *Der Ursprung Jesu*, 367.

¹⁸ Künneth, *Fundamente des Glaubens*, 116.

2. ÜHISPÄRIMUSED MT JA LK EELLUGUDES

Teade neitsistsünnist on tegelikult ainult lühike lõik Jeesuse lapsepõlvelugudes (Mt 1–2 ja Lk 1–2), mis kujutavad endast kombinatsiooni pärimustest, mille traditsioonilugu, nagu ütleb Heinz Schürmann, „asub hoolimata kõigist teravmeelsetest uurimustest ikka veel vastukäivate hüpoteeside hämaruses”¹⁹. Walter Radli sõnul, kes refereerib nende pärimuste ühendamise kohta Harnacki, Bultmanni, Dibeliuse jt vaateid, kehtib see väide üldiselt tänapäevani.²⁰ Mt ja Lk pärimused on niivõrd erinevad, et üks ei räägi sellest, mil- list kõneleb teine ja vastupidi.

Siiski on liialdus väita, et juba soov Mt ja Lk pärimusi kuidagi ühendada olevat „öeldamatult kunstlik”²¹. Sest neis leidub siiski ka ühismotiive.

Mt 1–2 ja Lk 1–2 pärimusi ühendavad järgmised motiivid:

- Jeesuse vanemate nimed on Maarja ja Joosep, kes on kihlatud, mitte abiellunud.
- Joosepi kaudu pärineb ka Jeesus Taaveti soost.
- Inglise sõnum poja sündimise kohta Püha Vaimu läbi neitsi Maarjast (Mt järgi Joosepile, Lk järgi Maarjale) ja nõue, et talle pannakse nimeks Jeesus.
- Jeesus sündis kuningas Herodes Suure valitsusajal Petlemmas ja elas edaspidi koos vanematega Naatsaretis.

a) **Taaveti-päritolu.** Niihästi Mt kui ka Lk järgi on Jeesus sündinud Herodes Suure ajal (Mt 2:1jj; Lk 1:5), s.t enne aastat 4 e.m.a, mil Herodes suri. Ühine on neile ka Jeesus kui Taaveti poeg, mis on liidetud neitsistsünniga ning milline ühendus on seetõttu arvatavasti vanem kui enamvähem samaaegselt tekkinud Mt ja Lk eellood.²²

¹⁹ Schürmann, *Das Lukasevangelium*, 143j.

²⁰ Radl, *Der Ursprung Jesu*, 24.

²¹ Hans **Conzelmann**, Andreas **Lindemann**, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*. 12., wiederum überarbeitete und erweiterte Auflage (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1998), 454.

²² Kurt **Schubert**, „Die Kindheitsgeschichten Jesu im Lichte der Religionsgeschichte des Judentums” – *Bibel & Liturgie* (1972), 239.

Selle pärimuse vastu ei tule olla liiga skeptiline: „Tuleb arvestada võimalusega, et Jeesuse perekond omistas endale tõesti päritolu Taavetist,“ – nii nagu leidus teisigi oletatavaid davidiide tollal ja nagu tunnistavad Jeesuse kohta juba Paulus (Rm 1:3j) ja Markus (Mk 10:47j). Kui pidada Jeesuse päritolu Taavetist algkoguduse loominguks, siis tuleb oletada selle arusaama arenemist, ilma et Jeesuse perekond oleks märganud mingit vastuolu. Ka „postulaat, et Messias pidi olema davidiid, ei olnud kõigutamatu: teistelt messia-pretendentidelt UT ajal ei nõutud, et nad oleksid davidiidid“ (nt Bar Kochbalt).²³ Uurijate seisukohad lähevad siin mõlema valiku puhul aga lahku.

b) **Petlemma-traditsioon** esineb ainult Mt 2 ja Lk 2. Lk järgi rändavad vanemad enne Jeesuse sündi oma kodust Naatsaretist rahvaloendusele Petlemma ja pöörduvad seejärel tagasi Naatsaretti. Mt algab aga sellega, et vanemad põgenevad koos lapsega oma elukohast Petlemmast Egiptusesse ja asuvad alles seejärel elama Naatsaretti.

Kogu ülejäänud UT ei tea Jeesuse Petlemmas sündimisest midagi, pidades teda pärinevaks Naatsaretist (Mk 1:9; 6:1; Jh 1:45j; 7:41). Mk eeldab Naatsaretti mitte ainult Jeesuse perekonna elupaigana, vaid ka tema sünnikohana (Mk 6:1jj), kasutades tema kohta nime-tust „Jeesus Naatsaretist“, mis esineb ka mujal evangeeliumeis (Mk 1:24; Lk 4:34; 10:47; 14:67; 16:6; Lk 4:16; 24:19; 18:37; Ap 2:22; 10:38; Mt 2:23; 26:71; 21:11; Jh 1:45; 18:5,7; 19:19). Jh järgi põhjustas Jeesuse kõigile tuntud päritolu Naatsaretist probleeme, kuna nõuti Messia tulekut Petlemmast (Jh 1:45j; 7:41–42, 52), sest Petlemm on Messia sünniks vajalikuna ette kuulutatud juba VT-s (Mi 5:1–3). Selline nõue seletab ka taotlust näidata Jeesuse päritolu Petlemmast.

Siiski võib Petlemma-traditsiooni tuletamises VT töötusest näha ka nõrkusi. Erinevalt Mt 2:5j ei põhjenda Lk Jeesuse Petlemmas sündimist VT tsitaadiga ega ilmuta ka selle kohta mingeid teo-

²³ Gerd **Theissen**, Annette **Merz**, *Der historischer Jesus*. Ein Lehrbuch (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1996), 183j.

loogilisi motiive. Seega on traditsioon Jeesuse Petlemmas sündimisest arvatavasti varasem neist mõlemast.²⁴

See ei tähenda veel Petlemmas sündimise ajaloolisust, nii nagu pole ajalooliselt täpne Lk teade, et Jeesuse sündis seal Quiriniuse rahvaloenduse tõttu (2:1jj). Nimelt Rooma tsensus ei nõudnud, et pöördutaks tagasi oma esivanemate vara juurde, vaid – nagu on näha Egiptuse asevalitseja korraldusest aastal 104 m.a.j ja ühest protokollist 194 m.a.j – üksnes olemasoleva omandi juurde.²⁵ Kuid Joosepi pärand Petlemmas võis ka tegelikult talle kuuluda, mis võimaldaks järelduse, et „Luuka kinnitus, et Joosepi perekond pärineb sealt (2:4), on usaldusväärne: käsitöölisena pidi ta ka reisima, et tööd leida”²⁶ – ja võibolla peatuma pikemalt Naatsaretis, et 6 km kaugusel asuva „Sepphorise taastamise juures kaasa töötada”²⁷. Ka Jh 7:41jj vaidlus, kas Jeesus on Messias ja kas Messias peab ikka tulema Petlemmast, võib näidata hoopis seda, et Jeesuse sünnikoht oli varases kristlikus traditsioonis vaieldav²⁸.

Kõigi nende seletuste nõrkuseks jääb aga hüpoteetilisus, mille puhul peamiseks probleemiks on see, et ülejäänud UT-st ega kusa-gilt mujalt allikaist pole andmeid ei Joosepi vara olemasolu kohta ega Jeesuse sündimise kohta Petlemmas.

c) **Quiriniuse tsensus**, millest teatab Lk 2:1j, on ajaloolistel andmetel esimene rahvaloendus Juudas (mitte kogu Rooma riigis), mis toimus alles 6–7 m.a.j. Ajalooliselt ei ole midagi teada riiklikust tsensussest Augustuse ajal üldse ega Herodes Suurele valitseda jäetud Palestiinas (nagu näitas juba Emil Schürer).²⁹

Seepärast on oletatud, et tsensus kestis aastaid. Lk 2:1jj teatab selle algusest umbes aastal 6 e.m.a ja Josephos³⁰ lõpust umbes 6 m.a.j. Süüria asehaldur Quirinius võis esmalt tegutseda seoses

²⁴ Radl, *Der Ursprung Jesu*, 364j.

²⁵ *Ibid.*, 362.

²⁶ Porter, *Jesus und seine Zeit*, 67.

²⁷ *Ibid.*, 64.

²⁸ Staudinger, *Die historische Glaubwürdigkeit der Evangelien*, 58.

²⁹ Radl, *Der Ursprung Jesu*, 362.

³⁰ **Josephos**, *De bello Judaico* 2,117j; 7,253j; *Antiquitates Judaicae* 17,355; 18,1jj.

truudusevandega Heroodesele³¹ ja alles pärast võimu üleminekut roomlastele muutus see keiserlikuks tsensuseks Quiriniuse juhtimisel. Teistest Roomale alluvatest vürstkondadest on teada, et võidi läbi viia rooma tsensusi – näiteks Kapadookia Archelaose juures.³² Kui aga tsensus aastal 6 m.a.j viidi läbi Quiriniuse ja mitte esimese Juuda prokuraatori Coponiuse poolt³³, „siis võib põhjus olla selles, et lähtudes oma varasemast tegevusest oli ta Juuda eriliste suhetega juba tuttav ning pakkus seepärast garantiid, et nii menetleti vajaliku taktiga”.³⁴

Kuid allikatest ei ole midagi teada Quiriniuse ametiajast Süüria asevalitsejana Heroodes Suure aegu.³⁵ Quirinius sai alles aastal 6 m.a.j Süüria asevalitsejaks, ehkki võis loomulikult varem olla tegev mõnes teises riiklikus ametis. Lk 2 peab kindlasti silmas Quiriniuse selle ametiaja algust, nagu näitab sama autori vihje Ap 5:37, kus Gamaliel kõneleb galilealase Juuda ülestõusust tsensuse tõttu (6 m.a.j) – mis vastab Josephose teatele samade sündmuste kohta³⁶. „Pole välistatud”, et Lk 2 ajab Quiriniuse tsensuse 6. aastal m.a.j segamini Süüria asehaldur Sentius Saturnuse tsensusega Juuda alal 9–6 e.m.a³⁷, mille põhjuseks võib olla võimas mulje roomlaste poolt organiseeritud universaalsest tsensusest 74–75 m.a.j³⁸ – umbes selal võis kirjutada Lk ja Ap autor. Et Quirinius võis olla Saturnuse tsensuse keiserlikuks organisatoriks³⁹, selle kohta puuduvad „ühemõttelised tõendid”⁴⁰. Täpsemaks otsustuseks puuduvad siin vajalikud andmed.

³¹ Josephos, *Antiquitates Judaicae* XVII, 42.

³² Tacitus, *Annales* VI,41.

³³ Josephos, *De bello Judaico* 2,17.

³⁴ Karl Heinrich Rengstorf, „Die Weihnachtserzählung des Evangelisten Lukas” – *STAT CRUX DUM VOLVITUR ORBIS*. Eine Festschrift D. Hanns Lilje zum 60. Geburtstag. Ed. Georg Hoffmann, Karl Heinrich Rengstorf (Berlin: Lutherisches Verlagshaus, 1959), 18.

³⁵ Radl, *Der Ursprung Jesu*, 363.

³⁶ Josephos, *De bello Judaico* 2,8; *Antiquitates Judaicae* 18,1.

³⁷ Tertullianus, *Adversus Marcionem* 4,19.

³⁸ Gerhard Schneider, *Das Evangelium nach Lukas, I*. Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn; Würzburg: Echter Verlag, 1977), 69.

³⁹ Stauffer, *Jesus*, 32j.

⁴⁰ Theissen, Merz, *Der historische Jesus*, 150.

3. ERIPÄRIMUSED MT JA LK EELLUGUDES

Et neitsistsündi ei tunta mujal UT-s peale Mt ja Lk eellugude, siis on selge, et seda „levitati ja usuti esmalt üksnes piiratud ringkondades”.⁴¹ Sellist vaikimist võis tingida (või soodustada) asjaolu, mis on jäädvustatud veel ühe ühisjoonena Mt 1:18jj ja Lk 1:26jj pärimustes: nimelt et Maarja sünnitas kihluse ajal (enne abiellumist) Joosepiga poja – ja et seda üldiselt peeti Joosepi pojaks (Lk 3:23). Tõenäoselt tuleb siingi seetõttu eeldada ühist eelpärimust.⁴² Samas pidi see pärimus „juba mõnda aega olema hästi tuntud, sest autorid koostasid oma teosed paljude kristlike osaduskondade piirkonnas”.⁴³ Seetõttu sisaldavad nende kirjeldused ka terve rea eripärimusi, mille puhul kerkib küsimus: kui usaldusväärsed nad võivad olla?

a) **Lk eripärimused.** Üsna kindlalt on Lk oma eri teated „juba valmis pärimusena eest leidnud”, sest ta teatab (1:1) oma otsusest hoolsalt uurida⁴⁴ ning ei seleta üldse, miks neitsistsünd on vajalik.⁴⁵ Lk kinnitus, et Maarja pidas kõike meeles (2:19,51), võib olla „kaudne viide sellele, et evangelisti teadmine pärineb temalt. Ei ole võimatu, et Lk töötleb pärimusi, mis lähevad tagasi Maarjani”.⁴⁶ „Seega peaks tohtima mõista ajaloolisena Maarja abieluelse emakssaamist, kelle saladuseks üksi on viimselt Jeesuse sünnitamine”.⁴⁷ Veel kaugemale läheb Schürmann: „Teade neitsistsünni ajaloolisest faktist võis üldse päranduda ainult intiimse perekonnatraditsioonina, tulles viimselt Maarjalt ja Joosepilt endalt”, mistõttu seda „pidi esmalt jutusta-

⁴¹ Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 8.

⁴² Schubert, „Die Kindheitsgeschichten Jesu”, 239; Joachim **Gnilka**, *Das Matthäusevangelium I*. Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament (Freiburg; Basel; Wien: Herder, 1986), 28j; Ulrich **Luz**, *Das Evangelium nach Matthäus I*. Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament (Zürich; Einsiedeln; Köln: Benzinger Verlag; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1985), 101.

⁴³ Porter, *Jesus und seine Zeit*, 65.

⁴⁴ Staudinger, *Die historische Glaubwürdigkeit der Evangelien*, 56j.

⁴⁵ Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 21.

⁴⁶ Porter, *Jesus und seine Zeit*, 67.

⁴⁷ Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, 30.

tama üksnes äärmise tagasihoidlikkusega ja edasi antama kitsastes ringkondades. See vajas seega kindlasti ka teatavat aega, kuni ta tradeeriti suurtesse kiriklikesse keskustesse.”⁴⁸ Nii on ka „mõistetav, miks teised UT kirjad ei kirjelda – nii nagu Lk ja Mt eellood – Jeesuse neitsistsündi.” Esmalt tõi kristlik kuulutus esile keskme: Jeesuse ülestõusmise ja ülendamise, alles seejärel inimesekssaamise ja preeksistentsi.⁴⁹

Neitsistsünni pärimuse juurdumist Maarja perekonnatraditsioonis paistab Rainer Riesneri sõnul kinnitavat ka tõsiasi, et Lk eripärimustikule on üldiselt iseloomulik, et see keskendub geograafiliselt ja teoloogiliselt Jeruusalemmale, tunneb hästi VT seadust, loodab juutide pöördumist, ülistab varandusest loobumist, kritiseerib rikkust, ja on ühtlasi inspireeritud Vaimust. Arvestades kreeka adresaati, kellele kirjutab Lk kreeklasest autor ja tema positiivset suhtumist Rooma võimu, pole tõenäoline, et kõik need juutlikud jooned oleksid lihtsalt Lk teoloogia, tagasi projitseerituna algaega.⁵⁰ Samad jooned on aga iseloomulikud igati juutlikule esseenide liikumisele ja Jk kirjale UT-s. Et Ap 1:14 toonitatakse 12 jüngri kõrval Jeesuse ema Maarjat koos naistega ja venda Jaakobust, kes oli juhtival positsioonil Jeruusalemmas (Ap 15; Gl 1:19), siis võibki Lk eripärimustik koos eellugudega tagasi minna nendeni: Jaakobuse ja Maarjani – nagu väitsid juba Theodor Zahn ja Adolf von Harnack.⁵¹

b) **Mt eripärimused** Jeesuse sündimise kohta kujutavad endast Lk-st arenenumat faasi, sest siin juba lähtutakse neitsistsünnist (ja Petlemmast) kui eeldusest, mis on rakendatud VT ettekuulutuse täitumise teenistusse: Jeesus on juba päritolult oodatud Messias – Taaveti soost, Jesaja kuulutatud Immanuel, Petlemma linnas sündinud ja Egiptusest kutsutud Naatsaretlane.⁵² Mt kirjeldus „pole puhas teade tõsiasjadest, vaid teoloogiline interpretatsioon sünd-

⁴⁸ Schürmann, *Das Lukasevangelium*, 61.

⁴⁹ *Ibid.*, 60. Vrd Wolfgang E. Pax, „Jungfrauengeburt” – *Lexikon für Theologie und Kirche*. Köide 5. Ed. Josef Höfer ja Karl Rahner (Freiburg: Herder, 1986), 1211.

⁵⁰ Rainer Riesner, „Prägung und Herkunft der lukanischen Sonderüberlieferung” – *Theologische Beiträge* (Brockhaus, 1993), 238j.

⁵¹ *Ibid.*, 242jj.

⁵² Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 19j.

mustest, millest peegelduvad vastu juudi kirjanduse kujutlused” – nagu VT tsitaadid, unenägu jne.⁵³ Siit lähtub ka skeptiline vastuväide pärimuste autentsuse suhtes: „Arvukaid paralleele silmas pidades on küsimus ajaloolisuse kohta lootusetu: selle loojaaks, mis nii tugevalt järgib traditsioonilisi skeeme, pole vaja minigeid teateid Jeesuse perekonna ringkonnast.”⁵⁴

Kas võib aga vanal ehtsal pärimusel põhineda Mt 1–2 teoloogilise kujunduse lähe, ettekuulutus Joosepile Messia sünnist? Et elusat Joosepit peale eellugude mujal enam ei mainita, siis oli ta arvatavasti Jeesuse tegevuse alguseks juba surnud⁵⁵, mis seletaks kogu tema perekonnatraditsiooni kontrollitamatust ja ebamäärasust. Et „neitsistsünd” on siin ainult „kirjelduse suhteliselt vähe toonitatud eeldus”, siis on Ulrich Luzi sõnul – vastupidi Martin Dibeliuse, Rudolf Bultmanni jt arvamusele – üsna „ebatõenäoline, et see alles hilisemas traditsioonikihis oleks liitunud varasema loo külge, mis algselt oleks jutustanud ainult Messia sünni ettekuulutusest tema isale Joosepile. Sel juhul oleks neitsistsündi küll tugevamini esile tõstetud”⁵⁶.

On väidetud, et Mt 1:23 toodud tsitaadiga: „Ennäe, neitsi saab käima peale” (Js 7:14), soovib Mt avada juutidele apologetiliselt prohvetikuulutuse varjatud mõtte, mis on nüüd Jeesuse sündimisega täitunud. Siis ei saa aga järeldada vastupidist, et neitsistsünni puhul olevat „inspireerivat rolli mänginud” Jesaja kuulutus, nagu väidab veel Francois Bovon.⁵⁷ Sest „siis toimub see kirjatõestusena kindla tõsiasja kohta, mis oli langenud rabide rünnaku alla. Tunnistusena ei võinud see tsitaat seega iial olla allikaks neitsistsünni kohta”.⁵⁸ Sest heebreakeelne sõna neitsi (*alma*) kohta, mis esineb VT-s üheksa korda (Gn 24:43; Ex 2:8; 1Aj 15:20; Ps 46:1; 68:26; Öp 30:19; Ül 1:3; 6:8; Js 7:14), tähendab üldiselt noort naiste-

⁵³ Porter, *Jesus und seine Zeit*, 64.

⁵⁴ Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, 102.

⁵⁵ Porter, *Jesus und seine Zeit*, 64.

⁵⁶ Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, 101.

⁵⁷ Francois **Bovon**, *Das Evangelium nach Lukas I*. Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament. (Zürich; Einsiedeln; Köln: Benzinger Verlag; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1989), 66.

⁵⁸ Pax, „Jungfrauengeburt”, 1211.

rahvast – täpsemalt „abiellumata tüdrukut”, kelle neitsilikkust „ei toonitata”.⁵⁹ Samuti ei öelda Js 7:14, mil viisil toimub rasesutumine!

c) **Kriitika.** Neitsistsünni teate pärinemise suhtes Jeesuse perekonna traditsioonist on aga ammu küsitud (juba Anton Vögtle): „Miks üldse peab Maarja (koos Joosepi ja sugulastega) selle teadmist nii pikalt enda teada hoidma?” Kas kartuses põhjustada võõristust? Kuid mitte ainult neitsistsünd, vaid ka kristliku usu alus, et Jumal kurjategijana hukatud Jeesuse on Messiana surnuist üles äratanud ja taevasesse kirkusesse ülendanud, põhjustas juutidele võõristust. Vaikimine tähendaks seega, et neitsistsünni ei võetud tõsiselt. Kui järeldada Mt 1:18jj alusel, kus ingel ilmus unes Joosepile, et Maarja ei olnudki teadlik, mis temaga toimus, vaid ainult Joosep, keda peeti seejärel Jeesuse isaks, siis on see oletus puhas „spekulatsioon, tõestamatu ja ülimal määral ebatõenäoline”⁶⁰. „Kes oleks valmis pidama ajalooliseks teadet Platoni üleloomuliku sünnitamise kohta Apolloni poolt, kuigi see põhineb teadetal Platoni perekonnast” – kusjuures „allikate seisund on siin parem kui Jeesuse juures”.⁶¹

Liialdatuks tuleb aga pidada ka vastupidist väidet, mille kohaselt „Mt ja Lk sünnilugude analüüs on andnud tulemuseks, et siin on tegemist eranditult legendaarse ainega”⁶². Kindlasti on nendes pärimustes ajalooline: Jeesuse sündimine, tema vanemad, keiser Augustus, Quiriniuse tsensus, ringirändavad maagid, karjased Petlemma lähistel ja mujal jne. Kui Jeesus on erakordne inimene, siis saab see erakordsus alguse juba tema sünnist – nii nagu ka Platoni erakordsust väljendab legend tema sünnist. Kui aga küsida, kumb imeline sünd on tõenäosem (kui sellist küsimust üldse pidada mõttekaks), Jeesuse või Platoni oma, siis tuleb ilmselt, kuna erinevalt Platonist on Jeesuse eluga seotud pärimused erakordsetest

⁵⁹ „Parthenos” (Gerhard **Delling**) – *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, V. Rajanud Gerhard Kittel. Ed. Gerhard Friedrich (Stuttgart: W. Kohlhammer, 1954), 829.

⁶⁰ Radl, *Der Ursprung Jesu*, 367j.

⁶¹ Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, 102.

⁶² Conzelmann, Lindemann, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, 454.

imedest (pärimused on ju olemas!), tõenäosemaks pidada Jeesuse kui Platoni imelist sündi. Loomulikult on viimane kaalutlus puhtalt formaalne.

4. NEITSISTSÜND RELIGIOONILOOSES ÜMBRUSES

Religiooniloolise lähenemisviisiga neitsistsünnile on saanud tuntuks Eduard Norden ja Martin Dibelius, kelle järgi pärineb see kujutus hellenistliku juutluse (iseäranis Aleksandria Philoni) vahendusel Egiptusest. Seda tõdemust kinnitavad ka uuemad uurijad⁶³, et nimelt neitsistsünni kujutluse olulisim lähte paik on Egiptus, kus vaaraod käsitati riigijumala (Ra või Amuni) pojana: „VT-s on tunda selle motiivi mõju, kuid jumalapoeglust tuleb siin mõista adopsioonina (2Sm 4:14; Ps 2:7; Js 9:5j). Jumaluse sünnimotiiv (jumalikust) neitsist on tõendatud Aleksandrias ja pühitsetakse seal kultuslikult: daatumitena on selle kohta pärandatud 24. detsembri öö vastu 25. detsembrit ning 6. jaanuar”, s.t hilisemad kristlike jõulude ja ilmumispüha daatumid. Analoogne kultus leidis ka araablaste Petras.⁶⁴

Egiptusest ja Kreekast on teada rohkemaidki jutustusi, kuidas jumalad sigitasid maiste naistega kuulsaid järeltulijaid, heeroseid ja pooljumalaid. Kujutlused võivad olla ka vähem materialistlikud, kõneldes ühel pool neitsitest, teisel jumaluse vaimust – või olla koguni spekulatiivselt spirituaalsed (Philon). Ka VT tunneb imelisi sünde (Saara, Hanna) ning Qumranis leidub koguni teoloogiline mõttestarendus Messia jumalikust sünnitamisesest, kuid ilma Vaimu osaluseta (1Q Sa 2:11j seoses Ps 2:7).

Seda arvestades kehtib ka neitsistsünni suhtes järgmine: „Ei saa öelda, et see kujutus oleks juutlusele võõras. Ta on tunnistanud hellenistlikus juutluses.” Juba Justinus näitas, osutades seoses Jeesuse neitsistsünniga Perseuse sünniloole⁶⁵, et imelise sünni idee polnud

⁶³ Gnllka, *Das Matthäusevangelium*, 23.

⁶⁴ Klein, *Das Lukasevangelium*, 101j; allikas: **Epiphanius**, *Panarion haereses* LI 22:8–11.

⁶⁵ Justinus, *Dialogus cum Tryphone Judaeo* 67,2; 70,5.

võõras ka antiikmaailmale.⁶⁶ Isegi Nikaia kirikukogul aastal 325 m.a.j tõlgendas keiser Constantinus ühte Vergiliuse imelise sünni lugu eelviitena Kristusele.⁶⁷

Milline funktsioon on siis pärimusel Jeesuse neitsistsünnist religiooniloolises (juutlikus ja paganlikus) kontekstis? Ulrich Luz vastab: „Tõenäoselt on see osa juudikristlike koguduste katsest tõendada usku Jumala poolt Vaimu kaudu Pojaks seatud Jeesusesse (Rm 1:4) analoogselt teiste antiiksete jutustustega lapsepõlveloo kujul”.⁶⁸

Siiski sisaldub Mt ja Lk neitsistsünnipärimustes teatav omapära: mitte kusagil mujal, ei juutlikus ega paganlikus ümbruses, ei leidu ühtki imepärast sünnilugu, mis sisaldaks kõiki UT pärimuse peakomponente – monoteistlik Jumal, tema Püha Vaim ja põhimõtteline neitsi. Seepärast võib kõige rohkem öelda, et varasemad kujutlused aitasid „kristliku usumudeli arusaamist ette valmistada”.⁶⁹ Iseenesest pole selline ettevalmistus argumendiks ka Jeesuse neitsistsünni vastu, „sest kõik piibellikud mõisted leiduvad ju kõikjal religiooniloolises ümbruses”⁷⁰.

Samuti tuleb arvestada neitsistsünni pärimuse konflikti ümbruskonnaga: juba Mt 1:18–25 pidi usk neitsistsünni kaitsma end vastuväidete ja loomulike seletuskatsete vastu, mis tulid võib-olla juudakristlastelt, sest argumenteeriti VT-ga ning juudakristlaste järglastena olid ka ebioniidid tuntud neitsistsünni vastased. Ka Lk 1:37 paistab viitega, et Jumalale ei ole miski võimatu, juba arvestavat lugeja skeptiliste vastuväidetega.⁷¹ Arvestades Jeesuse neitsistsünni eitamist kristluse ümbruses, võib seda aga kaitsta nn tendentsivastasuse kriteeriumiga, mille kohaselt ainult ehtne pärimus suudab ennast maksma panna üldiste vastu- pidiste tendentside suhtes.

⁶⁶ Schneider, *Das Evangelium nach Lukas*, 53.

⁶⁷ Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, 26.

⁶⁸ Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, 102.

⁶⁹ Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, 28; vrd Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 20.

⁷⁰ Künneth, *Fundamente des Glaubens*, 115.

⁷¹ Schürmann, *Das Lukasevangelium*, 61.

See argument tuuakse *Katoliku kiriku katekismuses*: „Usk neitsistsündi on mittekristlaste, nii juutide kui ka paganate juures kutsunud esile elava vastuväitluse, pilke ja mittemõistmise. See ei olnud seega motiveeritud paganliku mütoloogia kaudu või mingisuguse sarnastumise läbi kaasaegsete ideedega”.⁷² See väide ei tulene ainult tõigast, et katoliiklased rõhutavad endiselt Jeesuse neitsistsünni loovutamatu usutõde, vaid põhineb tõepoolest allikatel. Neitsistsünnile leitud vastuseisu läbi kogu II sajandi ettekäändel, et see n-ö teoloogiline novaatorlus oli varem tundmatu.

Alles alates Antiookia Ignatiosest löi õpetus Jeesuse neitsistsünnist tasapisi üldkirikus läbi, kusjuures ta on ainus apostlik isa, kes nimetab neitsistsündi (Ign Sm 1:1). Ta nimetab end ka „Süüria piiskopiks” (Ign Rm 2:2), mis on just piirkond, kust oletatakse pärinevat Mt ja Lk eellood.⁷³ Alles Justinusel, kes pärines taas Süüria-Palestiina alalt, kerkis see teema jällegi, kui ta pidi seda kaitsma.⁷⁴ Siiski ei julgenud Justinus veel neid (juuda)kristlasi diskvalifitseerida, kes ei uskunud neitsistsündi ja samuti ei omistanud ta UT evangeeliumidele veel kanoonilist tähendust.

Üldise tähenduse omandas neitsistsünd alles seeläbi, et sellest kuuldi Mt ja Lk eellugude kaudu. Alles Lyoni Ireneusest peale, kes kuulutas nelja evangeeliumi kanoonilisust⁷⁵, sai neitsistsünnist loovutamatu kristliku usu alus⁷⁶ juudakristlastest ja gnostikutest mitteuskujate vastu⁷⁷. Vanas kirikus rakendati õpetust Jeesuse neitsistsünnist esmalt gnostilise doketismi vastu, hiljem ülistusena – mitte enam Jeesusele, vaid Maarjale kui Jumalasünnitajale. Neitsistsünni tähendus kasvas koos Jeesuse ema Neitsi Maarja austamise väljakujunemisega kristlikus kirikus.

⁷² *Katechismus der Katholischen Kirche* (München: R. Oldenbourg Verlag, 1993), 158.

⁷³ Vt *Antiookia Ignatiose* kirju smürnalastele ja roomlastele: *Apostlikud isad* (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002), 126jj; 138jj.

⁷⁴ **Justinus**, *Dialogus cum Tryphone Judaeo*, 67.

⁷⁵ **Ireneus**, *Adversus haereses* III,11,8j.

⁷⁶ *Ibid.*, III,21,1jj.

⁷⁷ Campenhausen, *Die Jungfrauengeburt*, 14jj.

5. JEESE NEITSISTSÜNNI TEOLOOGILINE TÄHENDUS

a) Arvestades neitsistsünni perifeersust UT-s, võib nõustuda üldiselt tunnustatud väitega, et sellega seotud temaatikat ei tule üle hinnata, ning et kõige olulisem pole Mt ja Lk eellugude puhul mitte nende ajaloolisus, vaid nende teoloogia.

Mt 1 sisaldab nn kaheastme kristoloogia: Jeesus on Taaveti poeg (genealoogia) ja Jumala Poeg (sündimine Vaimust). Algusest peale on ühendatud Kristuse kaks olemisviisi, mis olid lahutatud varasemal refleksiooniastmel, Pauluse juures. Pauluse poolt Rm 1:3j tsiteeritud algkristlikus vormelis öeldakse, et Jeesus tehakse Jumala Pojaks Vaimu väes alles pärast ülestõusmist. Mk juures ühilduvad Vaim ja Poeg juba ristimisel (Mk 1:10j): sellega antakse Jeesusele juba maises tegevuses eriline amet täita – mis nüüd Mt juures (silmas pidades Ps 2:7) laieneb sünnini.

Taaveti dünastia ideoloogiast, mille kohaselt valitsev davidiid oli salvitud Jahve adoptiivseks pojaks (Ps 2:7j; 110:1,4) ja millele prohvet Naatani ettekuulutuse kaudu lisandus eshatoloogiline perspektiiv (2Sm 7:12–16; 1Aj 17:11–14), arenes juutluses käsitus, et lõpuaegne Taaveti soost Messias pidi olema adoptiivne Jumala Poeg (4Q Flor 1:10–13). Selline adoptiivne muster peegeldub nihästi Rm 1:3j kui ka Jeesuse ristimise (Mk 1:11; Mt 3:17; Lk 3:22) ja kirgastumise (Mk 9:7; Mt 17:5; Lk 9:35; 2Pt 1:17) juures ning võibolla ka ülempreestri küsimuses, kas Jeesus on Messias ja Jumala Poeg (Mk 14:61). Rabiinlikus juutluses leidub juba viiteid, et Messiat on kohati samastatud Jumala juures oleva preeksistentse Tarkusega (Õp 8:22jj; Trk 7:22jj). Nii ütleb *Pesiqta rabbati* (152b): „Enne maailma loomise algust sünnitati kuningas Messias, kes eostati/alustati jumalikus loomisplaanis juba enne maailma loomist”.⁷⁸

Kuid tähelepanuväärne on tõsiasi, mis jääb vahel märkamata, et nimelt Jeesuse saamine Pühast Vaimust ja sündimine neitsi Maarjast ei eelda Mt ja Lk juures tema preeksistenti ja inimesekssaamist,

⁷⁸ Schubert, „Die Kindheitsgeschichten Jesu”, 224–228.

milline kristoloogia iseloomustab Paulusele (Fl 2:6–11) ja Johanne-sele (Jh 1:1–18) eelnevaid traditsioone. Alles hiljem ühendati need kaks eri päritolu kristoloogilist faasi: see on taas Antiokia Ignatios, kes sidus Jeesuse neitsistsünni tema preeksistenti ja inkarnatsioo-niga (Ign Ef 7:2; 18:2; 19:1)⁷⁹.

Küllap on aga õigus Joachim Gnilkal, et „ehkki mõlemad saa-vutati eri tunnetusteid pidi, ei tohi W. Pannenbergi kombel konst-rueerida vastuolu preeksistentse Jumala Poja (Paulus/Johannes) ja neitsistsünni vahel. See eksisteeriks siis, kui neitsistsünd ütleks, et Jeesus analoogselt kreeka heerosekultusega on sünnitatud pool-jumalaks. Pigem piirdub neitsistsünd eranditult inimese Jeesusega. Vaim ei astu ka maise isa asemele, nagu toimub egiptuse-hellenist-likes müüdis, vaid loob”.⁸⁰ Nagu ütleb Gerhard Delling: „Vaimu nimetamisega ei väljendata müütiliselt jumalikku sigitamist; üldse pole kõneldud mehaanilisest mõjust Maarja ihule. Pigem meenuta-takse Gn 1:2: üle vormitu mateeria hõljub Jumala Vaim, kui toi-mub loomisime. Ka Jeesuse sünni juures on tegemist Jumala uuesti toimuva loomisaktiga (vrd väljendit *biblos geneleos* Mt 1:1): sel-lega väljendatakse Jeesuse ainulaadsust ka lähtudes ihulikust kujutusvaldkonnast”.⁸¹

Võib seega öelda koos nimekate kommentaatorite Gnilka, Schweizeri ja Bovon’ga, „et neitsistsünd tähendab kristoloogili-ses õpetuses mõttekat elementi, kuid ei seisa selle tsentrumis”⁸². „Tsentrum on Jeesuses toimunud Jumala õndsuspakkumine inime-sele ning tema vastus kuulekuses”.⁸³ „Narratiivsel viisil tahab Mes-sia neitsistsünd, nagu ka preeksistents tunnistada Poja jumalikku päritolu”.⁸⁴

⁷⁹ Vt Antiokia Ignatiose kirja efeslastele: *Apostlikud isad*, 106jj.

⁸⁰ Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, 31j; vrd Küneth, *Fundamente des Glaubens*, 116.

⁸¹ Delling, „Parthenos”, 834.

⁸² Gnilka, *Das Matthäusevangelium*, 32.

⁸³ Eduard Schweizer, *Das Evangelium nach Matthäus*. Das Neue Testament Deutsch. Teilband 2 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973), 15.

⁸⁴ Bovon, *Das Evangelium nach Lukas*, 69.

b) Teisalt ei tohi aga unustada neitsistsünni faktilist tähendust UT autoritele: „Mt jaoks ei ole neitsistsünd tema usu keskseks sisuks, vaid pigem kujutluspärane baas, mis aitab tal mõista, et Jeesus on „Immanuel”. See baas on aga oluline, kuna ta aitab „Jumalat meie jaoks” mõelda väga konkreetset, Jumala reaalse tegutsemisena Jeesuse juures ajaloo ja mitte abstraktse veendumusena. Sellest lähtudes pole neitsistsünd sugugi kõrvalise tähtsusega kujutlus.”⁸⁵

Sama võib öelda Lk 1:36j puhul, et selle apologetiline laad ja 1:35 soov Jumala Poja Vaimust saamist „kausaalselt argumenteerida”, ei luba väita, et Lk autorile oleks oluline ainult neitsistsünni teoloogiline sisu, mida ta kujundanuks vabalt vanajuudi lugude stiilis – ja mitte ajalooline fakt⁸⁶. Nagu näitab Hans Klein, arvestatakse Lk 1:34j kindlalt ka neitsistsünni faktilisust: „Inimliku isa asemele astub Jumala Vaim, keda kujutletakse inimesest läbitungiva fluidumina. Kristlased elasid läbi Vaimu reaalsust nende üle tuleva, neid valitseva ja juhtiva väena” (Lk 1:35). „Vägi on seega Vaimu sünonüüm” (vrd Lk 24:49 ja Ap 2). VT-s võrreldakse Vaimu vihmasajuga (Js 32:15; 44:3; Jl 2:23j; 3:1j), mida tunneb ka Lk (Ap 2:17) ning kombineerib selle Lk 1:35 Vaimu poolt varjutamisega, kes tuleb inimese juurde nagu pilv (vrd 2Ms 40:35), sarnaselt nagu Jeesuse kirkastumisloos (Lk 9:34). „Vaimu on, nagu näitab Lk 4:18, kujutletud õlise voolusena, mis salvib (vrd ka 2Kr 1:21j), mis kehasse, seega pooride kaudu, sisse tungib”.⁸⁷ Kirjeldustest nähtub, et Püha Vaimu toimet elati läbi realselt ja kujutleti materiaalselt, mida on paljudel tänapäeval raske aktsepteerida – kuid kogemusena, läbielamisena peaks see olema meile mõistetav.

Konservatiivne käsitlus, et Jeesuse neitsistsünni tuleb mõista ajaloolisema (ja bioloogilisena), võib aga ka praegu veel mõjutada teoloogilis-dogmaatilist hinnangut. Nagu ütleb neitsistsünni kohta Walter Küneth: „See on ainulaadne märk Jumala laskumise ja eneseavamise müsteeriumi kohta Naatsareti Jeesuses. Dogmaati-

⁸⁵ Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, 111.

⁸⁶ Schürmann, *Das Lukasevangelium*, 63.

⁸⁷ Klein, *Das Lukasevangelium*, 99.

lises mõistekeeles on ta *signum praebens et exhibens* = märk, mille kaudu on tegev Jumal ise, ja mitte paljalt *signum significans* = märk, mis otsekuu teenäitajana osutab Jumalale, ilma et midagi toimuks. See on ainulaadne ja loovutamatu dokumentatsioon selle kohta, et mitte selle maailma bioloogilised seaduspärasused ei too õndsust ja päästet inimkonnale, vaid üksnes Jumala tulemine ajaloolisusse, mis sellega maha tõmbab ja ära lõpetab kõik inimlikud mõtlemis- ja kujutlemisvõimalused”⁸⁸.

Siiski on nii konservatiivne dogmaatiline tõlgendus tänapäeva (protestantlikus) teoloogias haruldus. Need, kes eeldavad ainult neitsistsünni teoloogiliselt mõttekat sisu, enamasti vihjavad, et neitsistsünni pärimus rõhutab oma legendaarses vormis Jeesuse erilisust, mis ei põhine harjutamise teel ega arengu kaudu saavutatul, vaid on sünnist peale kaasaantud ainulaadsus (vrd Jh 1:14: *monogenes* = kreeka keeles „ainusündinud; ainulaadne”). Nagu ütleb neitsistsünni kohta Hans-Martin Barth: „Seda tuleb mõista tunnistusena Jeesuse autoriteedi kohta: Jeesus Kristus on rohkem ja teisiti kui iga teine maa peal sündinud inimene. Tema päritolu on saladus nagu ka tema tulevik. Tema identiteedi kirjeldamiseks ei piisa meile usaldatud maise eksistentsi raamtingimustest, olla sündinud ja surnud. Tema autoriteet purustab meie sünni ja surma kaudu piiritletud kujutlusmaailma.”⁸⁹

6. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Sellega võib käesoleva uurimuse eesmärgi, käsitleda Jeesuse neitsistsünni kohta esitatud poolt- ja vastuargumente süstemaatiliselt eesti keelses akadeemilises kirjanduses, lugeda täidetuks. Arvestades neitsistsünni-pärimuse sugulust legendidega teistes usundites, selle üksikelementide vahelisi pingeid ja nappi tunnistamist UT-s, valitseb UT teadlaste ja teoloogide seas tänapäeval konsensus, et

⁸⁸ Künneht, *Fundamente des Glaubens*, 120.

⁸⁹ Hans-Martin Barth, *Dogmatik. Evangelischer Glaube im Kontext der Weltreligionen. 2., korrigierte Auflage* (München: Chr. Kaiser Verlag; Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2002) 357j.

Jeesuse neitsistsünni puhul on tegemist legendiga. Vastavalt sellele on ka usk neitsistsündi, mida küll mõneti interpreteeritakse teoloogiliselt, jäänud protestantluses väheste osaks ja ka osa katoliiklikke eksegeete ei pea seda ajalooliseks. Nagu ütleb Walter Radl: „Ajaloolele jäävad taas üksnes ebatõenäolised teoloogilised spekulatsioonid. Ja kui need ei vii ajaloolise faktini, siis ei ole midagi säärast ka olnud.”⁹⁰

Teisalt on aga üldtuntud, et ortodoksi ja katoliku kirikud ning konservatiivsed ringkonnad protestantlikes kirikuis jaatavad endiselt Jeesuse neitsistsünni ajaloolisust – üldteada on ka ortodoksi ja katoliku kirikuis kehtivad marioloogilised usudogmad. Nii on ka mõistetav, miks osa konservatiivseid UT uurijaid jätavad Jeesuse neitsistsünni küsimuse pigem lahtiseks: „Kaugemale ei saa ajalooline küsimuseasetus ulatuda, kui kinnitada, et sõltumatult Mt ja Lk lapsepõlvelugudest oli juba väga varasel ajal juttu Jeesuse neitsistsünnist. Sellest kaugemale võib esitada üksnes oletusi, millel on paremal juhul teadusliku teooria väärtus.”⁹¹ Ses suhtes võib küll möönda, et on tõsi, et teooriad saavad opereerida ainult eri tõenäosusastmetega ning et tõenäosuse alusel saab otsustada üksnes tavaliste, mitte erakordsete sündmuste üle: viimased jäävad paratamatult statistilisse vähemusse, olles seega ebatõenäosed – kuid võivad siiski olla reaalsed (nagu mõne erakordse geeniusse eksistents). Kuid tuleb rõhutada, et teooriad, mis ei leia faktilist kinnitust (nagu geeniusse eksistents), on spekulatiivsed ning paljaste spekulatsioonidega ei tõesta midagi.

Kes soovib seega tänapäeval endiselt uskuda Jeesuse neitsistsünni ajaloolisust, sel tuleb seda uskuda hoolimata tõigast, et puuduvad teaduslikult põhjendatud tõendid ja hoolimata tugeva teadusliku konsensuse leidnud argumentidest selle vastu. Jeesuse neitsistsünd on viimselt usuasi, mida tihtipeale usutakse teadlikult hoolimata teaduse väiteist, pidades viimaseid relatiivseteks ja kõikjale ulatuvateks. Siiski usub Jeesuse neitsistsündi arvatavasti väiksem osa läänemaailma kristlastest, ent samal ajal sisaldub see endiselt kiri-

⁹⁰ Radl, *Der Ursprung Jesu*, 369.

⁹¹ Schubert, „Die Kindheitsgeschichten Jesu”, 239.

kute usutunnistustes – olles ortodokside ja katoliiklaste (samuti konservatiivsete protestantide) juures oluliseks usutõeks. Igal juhul kehtib ka tänapäeval: Jeesuse neitsistsünni pärimuse autentsust või mitteautentsust on võimalik uskuda või mitte uskuda isikliku otsustuse alusel. Veenev pole etteheide: milleks uskuda seda, mis ei sisaldu kesksena UT-s? Sest ka tsentraalse kirikupühana pühitsetavad jõulud sisalduvad UT perifeerias, mitte tsentrumis.